

O'zbekiston Respublikasi
Maktabgacha va maktab
ta'limi vazirligi

ISSN: 2992-9008
UDK: 37

TA'LIM VA TARAQQIYOT

Ilmiy-uslubiy jurnali

2026-YIL 4-SON

www.journal.namspi.uz

Bosh muharrir: Namangan davlat pedagogika instituti rektori B.E.Xusanov
Mas'ul muharrir: Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor M.R.Qodirxonov
Mas'ul muharrir o'rinbosari: Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i J.A.Yuldashev

TAHRIR HAY'ATI

Aniq va tabiiy fanlar: k.f.d., prof. Sh.Abdullayev, f-m.f.d., dots. R.Xakimov, k.f.d., prof. N.Vohidova, k.f.d., dots. M.Qodirxonov, b.f.d., dots. A.Batashov, f-m.f.n., dots., T.Abdullayev, p.f.n., dots. M.Eshnazarova, p.f.n., dots. G'.Nafasov, p.f.n., dots. M.Boltayeva.

Texnika fanlari: t.f.d., prof. A.Umarov, t.f.d., prof. A.Qayumov, PhD, dots. Sh.Xudoyqulov, PhD, dots. Abdunazarov.

Ijtimoiy-gumanitar fanlar: s.f.d., prof. T.Fayzullayev, tar.f.d., prof. A.Rasulov. f.f.d., prof. M.Ismoilov, i.f.d., dots. N.Sotivoldiyev, t.f.n., dots. A.Isoqboyev, f.f.n., dots. O.Mamatov, t.f.n., dots. Z.Haydarov, PhD. J.Yuldashev, PhD. A.Abdullayev.

Pedagogika fanlari: p.f.d., prof. B.Xodjayev, p.f.d., prof. X.Najmiddinova, p.f.d., prof. T.Ismoilov, p.f.d., prof. S.Abdullayev. p.f.d., prof., M.Y.Sobirova, p.f.d., prof., R.Zamilova, p.f.d., prof. Sh.Xujamberdiyeva, p.f.d., dost. M.Asqarova, PhD, dots. M.Asranboyeva.

Filologiya fanlari: fil.f.d., prof. N.Uluqov, fil.f.d., prof. H.Usmanova, f.f.d., dots. X.Shokirova, p.f.n., dots. S.Misirov, p.f.n., dots. Sh.Ubaydullayev, PhD., dots. P.Lutfullayev, PhD., dots. M.Yakubbayev.

Texnik muharrir: R.Tursunov

Tahririyat manzili: Namangan shahri, Uychi ko'chasi, 316-uy.

Pochta indeksi: 160136, **Faks:** (0369) 227-27-21,

Email: Info@namspi.uz

"Ta'lim va taraqqiyot" ilmiy-uslubiy jurnali elektron to'plam sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi **Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA)ning 2022-yil 25-oktabrdagi № 045044 raqamli guvohnomasi** asosida chop etiladi. Jurnal **Oliy Attestatsiya komissiyasining 2024-yil 30-noyabrdagi (№ 364/5) yig'ilishi qaroriga asosan pedagogika fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan.** UDK: 37, Xalqaro standartlashtirish raqami (ISSN): 2992-9008.

Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma'lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

UDK: 371.3

BO'LAJAK MUTAXASSISLARNI YANGI AVLOD DARSЛИKLARI BILAN ISHLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARBLIGI

Abdujlilov Farrux Po'latjon o'g'li

Andijon davlat universiteti Registrator ofisi menejeri

abdujalilovfarrux32@gmail.com

+99833-035-43-43

ORCID: 0009-0005-1861-6457

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo'lajak mutaxassislarni yangi avlod darsliklari bilan samarali ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishning zamonaviy ta'lim jarayonidagi dolzarbligi yoritiladi. Yangi avlod darsliklarining mazmun-mohiyati, ularning kompetensiyaviy yondashuv, mustaqil ta'lim, tanqidiy fikrlash, axborotni izlash, tahlil qilish va amaliy faoliyatga tatbiq etishdagi imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, bo'lajak mutaxassislarda darslik bilan mustaqil ishlash, o'quv materiallarini saralash, muammoli vaziyatlarni aniqlash, nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lash hamda raqamli ta'lim resurslaridan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish masalalariga e'tibor qaratiladi. Tadqiqotda yangi avlod darsliklaridan foydalanish samaradorligini oshirish orqali bo'lajak mutaxassislarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: yangi avlod darsliklari, bo'lajak mutaxassis, darslik bilan ishlash, kasbiy kompetentlik, ta'lim texnologiyalari, mustaqil ta'lim, tanqidiy fikrlash, kompetensiyaviy yondashuv, pedagogik jarayon, raqamli ta'lim, o'quv faoliyati.

АКТУАЛЬНОСТЬ РАЗВИТИЯ У БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ НАВЫКОВ РАБОТЫ С УЧЕБНИКАМИ НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ

Аннотация: В данной статье освещается актуальность развития у будущих специалистов навыков эффективной работы с учебниками нового поколения в современном образовательном процессе. Анализируются сущность и содержание учебников нового поколения, их возможности в реализации компетентностного подхода, организации самостоятельного обучения, развитии критического мышления, а также в поиске, анализе и применении информации в практической деятельности. Кроме того, уделяется внимание вопросам формирования у будущих специалистов навыков самостоятельной работы с учебником, отбора учебных материалов, выявления проблемных ситуаций, увязывания теоретических знаний с практикой и использования цифровых образовательных ресурсов. В исследовании обосновывается педагогическая значимость развития профессиональной компетентности будущих специалистов посредством повышения эффективности использования учебников нового поколения.

Ключевые слова: учебники нового поколения, будущий специалист, работа с учебниками, профессиональная компетентность, образовательные технологии, самостоятельное обучение,

критическое мышление, компетентностный подход, педагогический процесс, цифровое образование, учебная деятельность.

THE RELEVANCE OF DEVELOPING FUTURE SPECIALISTS' SKILLS IN WORKING WITH NEXT-GENERATION TEXTBOOKS

Abstract: This article highlights the relevance of developing future specialists' skills for effective work with next-generation textbooks within the modern educational process. The content and essence of new-generation textbooks are analyzed, along with their potential in applying a competency-based approach, independent learning, critical thinking, information retrieval, analysis, and practical application. Additionally, attention will be paid to developing future specialists' skills in independent work with textbooks, selecting educational materials, identifying problem situations, linking theoretical knowledge with practice, and utilizing digital educational resources. The study substantiates the pedagogical significance of developing the professional competence of future specialists by increasing the efficiency of using next-generation textbooks.

Keywords: new generation textbooks, future specialist, textbook work, professional competence, educational technologies, independent learning, critical thinking, competency-based approach, pedagogical process, digital education, educational activity.

KIRISH

Bugungi kunda fundamental didaktik muammolari bo'yicha tadqiqotchilar va ma'lum fan sohalari bo'yicha mutaxassislar fandagi muammolarni nazariy asoslar va o'quvchilar bilan ishlashda ko'rsatilgan ko'nikmalarni shakllantirish uchun fan bo'yicha darsliklarni qanday o'zgartirish, o'qituvchilar amaldagi darsliklar bilan qanday ishlash haqida muammo ustida ishlamoqdalar. «XXI asr odami uchun kalit ko'nikmalar» tushunchasi o'zi asosan metaforik bo'lib, klassik didaktikadagi «ko'nikmalar» tushunchasidan farq qiladi[1]. Unda ko'nikmalar inson avtomatik tarzda, o'ylamasdan kerakli harakatlarni bajaradigan darajaga yetgan mahorat sifatida tushuniladi. XXI asr odami uchun kalit ko'nikmalar – bu XXI asrda yashash va muvaffaqiyatli o'zini amalga oshirishda yordam beradigan qobiliyatlar, kompetensiyalar, savodxonlik va shaxsiy sifatlar deb tushuniladi[2].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Biz tadqiqot doirasida darsliklar bilan ishlashda beshta asosiy kompetensiyalarni: konstruktiv-kritik fikrlash kompetensiyasi, kreativlik, kommunikatsiya, jamoaviy hamkorlik va sub'ektlik kompetensiyalarini ajratib oldik. Bu esa yosh avlodni o'z hayotining "muallifi" bo'lishi, rivojlanish yo'nalishini tanlash, tanlov qilish va uning javobgarligini o'z zimmasiga olish qobiliyatini nazarda tutadi.

XXI asr insonining asosiy ko'nikmalarini, ularni darslikda qanday taqdim etish mumkinligini ko'rib chiqayotganimizda, zamonaviy darslik deganda nima tushunilishini ham e'tibordan chetda qoldira olmadik. U klassik darslikdan qanday farq qiladi? Ta'kidlashni joizki, biz darslikni faqat fan mazmuni bayon etilgan kitob deb emas, balki ta'lim jarayonining modeli, ssenariysi sifatida tushunamiz.

Tahlillarimizga ko'ra, didaktikada darsliklarni tubdan qayta ishlash, ularni tizimli faoliyat yondashuvi asosida qurish, o'quv faoliyatini shakllantirishga yo'naltirish, o'quvchilarga o'quv-kognitiv muammolarni qo'yish va yechish bo'yicha takliflar bir necha marta bildirilib kelinayotgan bo'lsa-da, bu takliflar ayrim jixatlari e'tiborga olinmayapti. XXI asr o'quvchisiga asosiy ko'nikmalarni shakllantirish uchun darslikda qanday taqdim etish mumkinligini ko'rib chiqayotganimizda zamonaviy darslik deganda nima tushunilishi? U klassik darslikdan qanday farq qiladi? Ta'kidlashni joizki, darslikni faqat fan mazmuni bayon etilgan kitob deb emas, balki ta'lim jarayonining modeli, ssenariysi sifatida tushunish kerak.

Darslik muammosining tarixiy jihatlarini ko'rib chiqish shuni ko'rsatdiki, didaktikada darsliklarni tubdan qayta ishlash, ularni tizimli faoliyat yondashuvi asosida qurish, o'quv faoliyatini shakllantirishga yo'naltirish, o'quvchilarga o'quv-kognitiv muammolarni qo'yish va yechish bo'yicha takliflarni kiritish lozim. Bugungi kunda darslik yaratish - bu ko'p fanlarni qamrab oladigan muammo sifatida qaralmoqda. Yangi avlod darsliklari ustida ishlashda pedagoglar, psixologlar, kognitiv tilshunoslik mutaxassislari va dasturchilarning ishtiroki maqbuldir.

An'ana bo'yicha darslik o'ziga xos fenomen sifatida talqin qilinib, jamiyatning ma'naviy madaniyatini saqlash, qayta ishlab chiqarish va o'zlashtirish bo'yicha maxsus funksiyalarga ega. Darsliklarda har bir avlod vorislarga yetkazishga intiladigan ijtimoiy tajriba aks etadi. Bu ayniqsa zamonaviy ijtimoiy-siyosiy vaziyatda muhim bo'lib, bu yerda asosiy ahamiyatga ega bo'lgan narsa shunchaki XXI asrda talabalar tomonidan bilim va ko'nikmalarga ega bo'lish emas, balki ularda vatanparvarona dunyoqarash va milliy identifikatsiyani shakllantirishdir. Darslik yangi avlodga mamlakatning madaniy-tarixiy an'analarini o'zlashtirishga, ularni davlat birligiga integratsiya qilishga va o'zlarini O'zbekiston fuqarosi sifatida identifikatsiya qilishga yordam berishi kerak. Shuning uchun maktab darsliklari mutaxassislar va jamiyatning diqqatini doim jalb qiladi. Bunda nafaqat mahalliy ta'lim tizimi barqaror rivojlanish davrlarida, balki ijtimoiy va ta'lim islohotlari va modernizatsiya davrlarida ham amalga oshiriladi. Shu munosabat bilan, darsliklarni yaratishda, O'zbekiston ta'limining zamonaviy rivojlanish kontekstini hisobga olgan holda milliy pedagogikada XX asr ikkinchi yarmi va XXI asr boshlarida «zamonaviy darslik» yaratishning ilmiy asoslarini samarali ishlab chiqish natijasida olingan eng muhim natijalarni ham qo'llash zarur.

Maktab darsligini rivojlantirishning metodologik asoslarini tahlil qilish nafaqat maktab darsligining turlicha talqinlariga mos keladigan yondoshuvlarni ajratib ko'rsatishga, balki, zamonaviy holatini tadqiq qilishga va ushbu jarayonning bosqichlari, tendensiyalarini aniqlashga imkon beradi. Quyida darsliklarni rivojlanish bosqichlarini keltirib o'tganmiz:

1. *O'rnatish bosqichi* – 1960-yillarning ikkinchi yarmi, bu davrda muhim partiyaviy-hukumat qarorlariga muvofiq maktab darsliklarining yangi kontseptsiyasini asoslash bo'yicha ishlar amalga oshirilgan. Rasmiy tarzda darsliklar tizimini yaratish bo'yicha ilmiy-metodik faoliyat 1967 yil 3 iyun kuni №502-sonli maxsus qaror bilan boshlangan. Ushbu qarorda "Maktab darsliklarini tayyorlash va nashr qilishni yaxshilash hamda ularni o'quvchilarga yetkazish bo'yicha chora-tadbirlar" bo'yicha ko'rsatma

berilgan. Qarorda «maktab darsliklarining mazmuni va hajmi bo'yicha ilmiy asoslangan talablarni ishlab chiqish va o'rta umumta'lim maktabining o'quv rejasidagi asosiy fanlar bo'yicha barqaror darsliklarning qo'lyozmalarini tayyorlashni tashkil qilish» ko'rsatib o'tilgan[3].

Darsliklarning maqsadli, qadriyatlariga asoslangan, didaktik, mazmuniy va jarayoniy asoslarini nazariy jihatdan asoslash jarayoni 1960-yillarning ikkinchi yarmi – 2021 yilgacha bo'lgan davrda milliy pedagogika va didaktikada tahliliy bosqichda amalga oshirilgan. Bu choralar maktab darsligi tayyorlash jarayonining nazariy darajasini sezilarli darajada oshirishga olib keldi. O'sha vaqtda yangi darslik tayyorlash murakkab va ko'p bosqichli jarayon bo'lib, u faqat rasmiy ruxsatlarni olish bilan cheklanmay, ko'plab ekspert muhokamalarini, majburiy keng ko'lamli sinovlardan o'tkazishni ham o'z ichiga olardi, bu esa oxir-oqibat darsliklarning yuqori sifatini ta'minlardi[4]. Ammo tez orada shuni anglab yetildiki, zamonaviy o'quv adabiyotlari modelini yaratish uchun maqsadli, muvofiqlashtirilgan, ilmiy asoslangan va metodik jihatdan aniqlangan faoliyat zarur edi. Bu esa shundan iborat ediki, 1960-yillarning oxirida amalga oshirilgan umumiy o'rta maktab islohotlari, ta'lim mazmunining nazariy darajasini oshirish vazifasini o'z oldiga qo'ygan bo'lsa-da, bu faoliyatning amaliy imkoniyatlari va oqibatlarini barcha uchun majburiy o'rta ta'lim sharoitida yetarli darajada hisobga olinmagan. Natijada, dasturlar va o'quv adabiyotlar ta'lim mazmunini qayta ishlash jarayonida ortiqcha ma'lumot va ikkinchi darajali material bilan yuklanib qoldi.

2. *Ilmiy-metodik bosqich* - 1970-1980-yillarda tadqiqotchilar va olimlar tomonidan didaktik faoliyatda maktab darsligining nazariy asoslarini yaratish samarali amalga oshirilgan. Maktab darsligini yaratishda metodologik, didaktik, metodik va texnologik yondashuvlar asoslantirilgan. Maktab darsligi nazariyasini ishlab chiqishga qaratilgan kompleks va keng ko'lamli faoliyat ko'rib chiqilayotgan davr mobaynida psixologlar, metodistlar va nashriyot xodimlaridan iborat maktab darsligi masalalari bo'yicha

kompleks ilmiy guruh tuzildi, uning maqsadi maktab darsligining tayyorlanishi va nashr qilinishi bilan bog'liq barcha muammolarni asoslashdan iborat edi.

1974-yildan 1991-yilgacha ilmiy guruh tomonidan «Maktab darsligi muammolari» ning nazariy asoslariga oid turli masalalar ko'rib chiqilgan, masalan, maktab darsligining tuzilishi, darsliklar va o'quv-metodik majmualarni takomillashtirishning didaktik muammolari, maktab darsliklarining tili va uslubi, darsliklarni illyustratsiya qilishning ilmiy asoslari, maktab darsliklarini baholashda funktsional yondashuvlar, nashriyot va kitobshunoslik ishlari tahlil qilingan[5]. Shu ilmiy-tadqiqot ishlari tufayli darslik tushunchasida paradigma o'zgarishi yuz berdi. Agar ilgari darslik qat'iy tizimda fan mavzusini ochib beruvchi qo'llanma sifatida qaralgan bo'lsa, ko'rib chiqilgan davr ilmiy yutuqlari natijasida darslik endi keng omma uchun mo'ljallangan o'quv kitobi sifatida talqin qilina boshladi va ta'lim mazmunini bayon qiladigan, majburiy egallanishi kerak bo'lgan faoliyat usullarini belgilab berdi. Fundamental asarlarning yaratilishi darslikni takomillashtirishning umumnazariy asoslarini yanada tadqiq etish va uning mazmun potensialini o'quvchining shaxsiy rivojlanishi uchun amalga oshirish yo'llarini aniqlash imkoniyatini yaratdi.

3. *Kontseptual davr* 1990-yillarni o'z ichiga oladi. Unda asosan zamonaviy darslik yaratish vazifasini qo'yish va uning ilmiy asoslarini yangi ijtimoiy-siyosiy haqiqatlarga muvofiq belgilash bilan xarakterlangan. 1991-yilda maktab darsliklarining ilmiy-metodik asoslarini ishlab chiqishga oid davlat darajasidagi samarali faoliyat ma'lum ijtimoiy-siyosiy voqealar tufayli to'xtatilgan. Ideologik jihatdan bu darsliklarning o'zgaruvchanlik tamoyili ustunlik qilganligi bilan izohlanadi va bu muallif jamoalaridan har qanday ilmiy tavsiyalarni hisobga olish zaruratini talab qilmagan.

Olimlardan O'.Tolipov, M.Usmonboyevlar "Darslik ta'lim mazmunini amalga oshiruvchi asosiy didaktik vosita bo'lib, uning ilmiyligi, tizimliliigi va metodik mukammalligi ta'lim sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi"-deya fikr bildirganlar[7].

Ko'rib chiqilayotgan davrda mahalliy olim-pedagoglar va pedagogik jamoatchilik uchun aniq bo'lib qoldiki, an'anaviy darslik ijtimoiy-siyosiy sharoitlar o'zgarganidan keyin endi unga yuklangan barcha funksiyalarni bajara olmayapti, hatto yangi o'quv-metodik majmualar va shakllanayotgan innovatsion o'quv vositalari natijalarida ham ko'rish mumkin. Shuning uchun zamonaviy maktab darsligi - XXI asr darsligini yaratish vazifasi tug'ildi.

Zamonaviy darslik esa dialog asosida o'qitishga yo'naltirilgan yangi didaktik modelga mos kelishi, har bir o'quvchining shaxsiy imkoniyatlarini ochib berishi, o'quvchining ijobiy, samarali va mustaqil faoliyatini qo'llab-quvvatlashi kerak. Nashrlarda shuningdek, zamonaviy darslik quyidagi belgilarga ega bo'lsa, shunday deb hisoblanishi mumkinligi ta'kidlangan:

- unga yangi mazmun kiritilgan bo'lib, bu o'quv qurolining didaktik imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi va boyitadi;

- tanlangan o'quv materialini ilm-fanning so'nggi tendentsiyalarini aks ettiradi va maktab ta'limining gumanizatsiyasiga xizmat qilishi

- mavjud yangi ilmiy bilim, o'quv qurolining turli didaktik vositalari o'quvchilarning individual xususiyatlariga qarab differentsial yondashuv tamoyili asosida ishlash imkoniyatini yaratishi;

- o'quv qurolining didaktik vositalari yordamida yangi bilimlarni o'zlashtirishning intellektual usullarini shakllantirish va o'quvchilarda intellektual o'zini-o'zi rivojlantirish qobiliyatlarini rivojlantirishi;

- metodologik asoslarning yagona tamoyillari, o'quv fan va jarayon mazmunida amalga oshirilgan o'quv quroli ochiq pedagogik tizim bo'lib, turli pedagogik texnologiyalardan aniq sharoitga qarab foydalanish imkonini berishi;

Darslik obyektiv va subyektiv birlikini ifodalaydi hamda muallifning, ham bilim olayotgan talabaning, ham o'qituvchining shaxsini namoyon qilish imkonini beradi.

4. *Didaktika bosqichida* - 2000-2010 yillarda zamonaviy o'quv adabiyotining didaktik asoslari shakllanayotgan edi. Zamonaviy maktab o'quv adabiyoti ko'p funksiyali tizim sifatida ko'rilgan, uning yadrosi ta'lim mazmuni bo'lib, tarkibiy qismlari esa o'quv adabiyotning asosiy funksiyalarini amalga oshirishga yo'naltirilgan edi. O'quv adabiyot insonparvar tizim sifatida sifat jihatdan yangi funktsiyalari bilan qurila boshlaydi.

Olim R.Jo'rayevning fikricha, "O'quv adabiyotlari davlat ta'lim standartlari talablariga mos holda ishlab chiqilishi va ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlashi lozim" - deya fikr bildirgan[7].

Nashrlarda ta'kidlanganidek, zamonaviy darslik doimiy "Ustoz-shogird" tizimi sifatida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi ijodiy muloqot o'rnatilishi kerak. Shu nuqtai nazardan u o'quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirishni hisobga olgan holda yaratilishi, bilimni o'zlashtirishga, ko'nikmalarni egallashga, tarbiya berishga, rivojlantirishga va olingan bilim, ko'nikmalardan amaliy foydalanishga yo'naltirilgan bo'lishi lozim. Shuningdek, ushbu davr uchun "yangi darslik" yaratish nazariyasini ishlab chiqishda fanlararo yondashuvning keskin kuchayishi muhim ahamiyatga egadir. Shu munosabat bilan maktab darsliklari sifatli, yangi funksiyalarga ega gumanitar tizim, ustuvor qadriyatlarni uzatuvchi va o'quvchilar tomonidan egallanishini tashkil etish vositasi sifatida ishlaydi.

M.Ochilovning fikricha, "Ta'lim sifati o'quv dasturlari va darsliklarning ilmiy asoslanganligi hamda ularning amaliyot bilan uzviy bog'liqligiga bog'liq"[8]. Demak, bundan ko'rinadiki, zamonaviy darslik yagona supermatn, yagona ta'lim makonini tashkil etadi, bu nafaqat o'quv materiallarini, balki o'quvchilarning hayotiy tajribasini, jonli bilimlarini va texnologiyalarni ham o'z ichiga oladi.

5. *Texnologik bosqich* – 2010-yildan hozirgi vaqtgacha.

Faqat paradigmalar o'zgarib qolmagan (axborot berishdan kompetensiya asosiga), balki tizimli faoliyat paradigmalarida ham siljish yuz berdi. Darsliklarda sotsiomadaniy tajriba va madaniyatni uzatishdan, XXI asr o'quvchilarining kompetensiyalarini o'zlashtirishga, milliy identifikatsiyani shakllantirishga va yoshlarni vatanparvarlikni tarbiyalashga yo'naltirilgan maqsadli mazmuniy vazifalarni ishlab chiqish vazifasiga o'tildi. Ushbu davrda «zamonaviy darslik» muammosi kuchli sotsiomadaniy va keyinchalik texnologik kontekstga bo'lishi bilan ajralib turdi. Bunda shaxsiy va fundamental xarakterni uyg'unlashtirishga yo'naltirilgan yondashuvlar ustun edi. Shundan kelib chiqib, darsliklarni sihlab chiqishda maqsad o'zgardi: u endi birinchi navbatda ma'lumot tashuvchisi emas, balki o'qituvchi va o'quvchilarning mustaqil faoliyatini tashkil etish vositasi sifatida ishlatilmoqda edi. Ta'kidlash lozimki, olim-pedagoglar fikrlarining birligi shundaki, zamonaviy darslikning asosiy vazifasi informatsion funksiyasi tizimli funksiyasidan ajralib amalga oshirilishi mumkin emas. Yangi avlod maktab darsliklarining shakllanishi zamonaviy kontekstdagi jarayonda tizimlashtiruvchi vazifalar oldinga chiqadi.

O'zbek olimi N.A.Muslimovning fikricha "O'quv adabiyotlarini yaratishda o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlari, shuningdek, fan-texnika taraqqiyoti yutuqlari hisobga olinishi zarur"-deya ta'kidlagan[9].

Avval ta'kidlanganidek, zamonaviy darslik yagona supermatn ta'lim makonini tashkil etib, bu nafaqat o'quv materiallarini, balki o'quvchilarning hayotiy tajribasini, jonli bilimlarini va texnologiyalarni ham o'z ichiga olgan edi. Zamonaviy darslikning o'quv-uslubiy o'rni va roli asoslanib, darslikning tuzilishi, uning konseptual asoslari, ilmiy bilimlarning uzluksizligini ta'minlaydi, shu bilan birga uning ayrim elementlari dolzarb materialga qaratilgan qo'shimchalar, aniq tadqiqotlarni ko'zda tutadi.

Olim-pedagoglar fikrlarining birligi shundaki, zamonaviy darslikning asosiy vazifasi – bilim olishni o'rganishni o'rgatishdir. Zamonaviy darslikning informatsion funksiyasi tizimli funksiyasidan ajralib amalga oshirilishi mumkin emas. Yangi avlod

maktab darsliklarining shakllanishi zamonaviy kontekstdagi jarayonda sodir bo'ladi va bu jarayonda tizimlashtiruvchi vazifalar oldinga chiqadi. Darslikning tuzilishi, uning konseptual asoslari ilmiy bilimlarning uzluksizligini ta'minlaydi, shu bilan birga uning ayrim elementlari dolzarb materialga qaratilgan qo'shimchalar, aniq tadqiqotlarni ko'zda tutadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Zamonaviy bosqichda darsliklarning raqamlashtirilishi intensiv bosqichiga o'tdi. Avval faqat qo'shimcha yoki alternativ format bo'lgan narsa, endi dunyoning ko'plab qismlarida ta'lim tajribasining markaziy qismiga aylandi. Raqamli asosiy darsliklar aniq foydalarni taqdim etadi. Ularni darhol yangilash oson va videoma'ruzalar, animatsiyalar va viktorinalar kabi multimedia imkoniyatlarini qo'shish mumkin. Bu imkoniyatlar talabalarning qiziqishini oshiradi va turli o'qish uslublarini qo'llab-quvvatlaydi. O'qituvchilar uchun raqamli platformalar real vaqt rejimida fikrlarni olish va ma'lumot tahlilini amalga oshirish imkonini beradi, bu esa o'qitishni yanada individualizatsiyalash imkonini yaratadi. Nashriyotlar faqat chop etilgan kitoblarni PDF shaklida takrorlashdan tashqari, keng qamrovli platformalarni ishlab chiqmoqda. Pearson+, McGraw Hill Connect va WileyPLUS kabi platformalar o'quv adabiyotlarni o'quv ekotizimlariga aylantirmoqda. Bu tizimlar kontent yetkazib berish, baholashlar, boshqaruv paneli va ba'zan hatto repetitorlik xizmatlarini birlashtiradi. O'quv kitobi mahsulotdan ko'ra xizmatga aylanishi boshlangan. Shunga qaramay, birinchi raqamli bosqichga o'tish muammosiz emas. Ekran charchoqligi, raqamli tenglik va uzoq muddatli foydalanish haqida katta muammolar mavjud edi. Internet aloqasi ishonchsiz yoki raqamli infratuzilmasi cheklangan hududlardagi talabalar ko'pincha ortda qolardi. Raqamli o'quv kitoblari qisqa muddatda arzon bo'lishi mumkin bo'lsa-da, obuna modellari va platformaga bog'lanish xarakati va egalik qilish tezlashib ketdi. Akademik nashriyot sohasidagi yangiliklardan biri bu Ochiq Ta'lim Resurslari (OER) ni tobora ko'proq qabul qilishdir. OERlar bepul kirish imkoniyatiga ega, ochiq litsenziyalangan o'qitish va

o'rganish materiallari bo'lib, ularni qonuniy ravishda moslashtirish va qayta tarqatish mumkin. Bu harakat bilimni demokratlashtirish va ta'lim xarajatlarini kamaytirishga katta o'zgarish olib keladi.

Darsliklarning yuqori narxi ko'p talabalar uchun uzoq vaqtdan beri to'siq bo'lib kelgan. AQShdagi so'rovnomalarga ko'ra, talabalar har semesterlarda kerakli kurs materiallariga yuzlab dollar sarflashlarini muntazam ravishda bildirgan. Bu esa ba'zilar xaridlarni kechiktirishga yoki umuman sotib olmaslikka majbur qilgan va o'quv natijalariga salbiy ta'sir qilgan. OER aynan shu muammoni hal qilishga yordam bergan, chunki bu sifatli kontentni bepul taqdim etadi[10].

OERni qo'llash rivojlanayotgan mamlakatlarda va yangi bozorlar uchun katta ahamiyatga ega. OpenStax, MERLOT va BCcampus kabi tashkilotlar sifat bo'yicha tijorat darsliklariga teng bo'lgan, hamkasblar tomonidan ko'rib chiqilgan ochiq darsliklar ishlab chiqarmoqda. Kurs mazmuniga nisbatan moslashuvchanlik va nazoratni qadrlaydigan o'qituvchilar esa ushbu resurslarni qo'llashni boshlamoqda. Biroq, barqarorlik hanz muammo bo'lib qolmoqda. OER yaratish va uni saqlash vaqt, tajriba va ko'pincha moliyalashtirishni talab qiladi. Ko'plab OER tashabbuslari moliyaviy barqaror model bo'lmasa, eskirib qolish yoki qo'llab-quvvatlanmaslik xavfi ostida qolmoqda. Ta'lim tashkilotlarining OER loyihalarini moliyalashtirish va qo'llab-quvvatlashda katta rol o'ynashi uchun chaqiriqlar tobora ortib bormoqda. Haqiqatan ham kelajak uchun tayyor akademik darslik barcha o'quvchilar, jumladan nogironligi bo'lganlar yoki turlicha o'qish ehtiyoji bo'lganlar uchun ham qulay bo'lishi kerak.

XULOSA

Raqamli texnologiyalar inkluzivlik uchun kuchli vositalar taklif qiladi, lekin ularni qo'llash ongli va ehtiyotkorlik bilan rejalashtirilishi lozim. Inklusivlik faqat jismoniy kirish imkoniyatlaridan oshib ketadi. Madaniy inklusivlik, vakillik va ahamiyatga oid sezgirlik ham ortib bormoqda. O'n yillar davomida akademik materiallar Yevro-markazli nuqtai nazarlarni taqdim etgani uchun tanqid qilindi. Shuning uchun kelajakda

darsliklar turli ovozlar, tajribalar va bilim tizimlarini aks ettirishi kerak. Bunda tilga oid kirish imkoniyati ham kiradi. Ko'p tilli hududlarda mahalliy tillarni global tillar bilan birga qo'llab-quvvatlaydigan darsliklar ta'limda ishtirokni sezilarli darajada kengaytirishi mumkin. Shuningdek, sun'iy intellekt yordamida tarjima va transkripsiya qilish vositalari bu borada yangi imkoniyatlar ochmoqda, garchi aniqlik va madaniy noziklik uchun inson nazorati ham muhimligicha qolgan bo'lsada, inklusivlik faqat jismoniy kirish imkoniyatlarini oshib beradi. Madaniy inklusivlik, vakillik va ahamiyatga oid sezgirlik ham ortib bormoqda. Bunga tilga oid kirish imkoniyati ham kiradi. Ko'p tilli hududlarda mahalliy tillarni global tillar bilan birga qo'llab-quvvatlaydigan darsliklar ta'limdagi ishtirokini sezilarli darajada kengaytirishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Иванова Е.О., Осмоловская И.М., Шабалин Ю.Е. Конструирование учебников для реализации процесса обучения в информационно-образовательной среде: монография. – М.: Институт стратегии развития образования РАО, 2017. 188 с.; Осмоловская И. М. Учебники нового поколения: поиск дидактических решений //Отечественная и зарубежная педагогика. 2014. № 4 (19). С.42-51.
2. Учебник как модель мира и общества: Коллективная монография / Под ред. Т. В. Артемьевой, М. И. Микешина. СПб.: Санкт-Петербургский центр истории идей; Издательство «Политехника Сервис», 2021. 446 с.
3. Учитель. Ученик. Учебник: материалы IX Международной научно-практической конференции: сборник научных трудов / под ред. Г.Г. Молчановой. М.: «КДУ», «Университетская книга», 2019. Б.516.
4. UNESCO. (1995). *Planning the development of school textbooks: A series of twelve training modules for educational planners and administrators*. UNESCO International Institute for Educational Planning.
5. Универсальные компетентности и новая грамотность: чему учить сегодня для успеха завтра. Предварительные выводы международного доклада о тенденциях трансформации школьного образования / И. Д. Фруммин, М. С. Добрякова, К. А. Баранников, И. М. Реморенко. - М.: НИУ ВШЭ, 2018. - 28 с. (Современная аналитика образования. № 2 (19).
6. O'.Tolipov, M.Usmonboyeva. *Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari*. Darslik. - Toshkent: Fan, 2006.
7. R.H. Jo'rayev, *Ta'lim menejmenti*. – Toshkent: Fan, 2008.
8. Ochilov, M. *Yangi pedagogik texnologiyalar*. O'quv qo'llanma. – Qarshi: Nasaf, 2000.B.32-36
9. Muslimov, N. A. *Kasb ta'limi o'qituvchisini kasbiy shakllantirishning nazariy-metodik asoslari*.

Darslik – Toshkent: Fan, 2007. B.43-56

10. Универсальные компетентности и новая грамотность: от лозунгов к реальности / под ред. М. С. Добряковой, И. Д. Фрумина; при участии К. А. Баранникова, Н. Зиила, Дж. Мосс, И. М. Реморенко, Я. Хаутамяки; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». — М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2020. С.10.